

УДК: 94(=163.41)(560-89)"1912"
929.52VASOJEVIĆI"1912"

DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2022.13.6

Рад примљен: 28. јуна 2022.

Рад прихваћен: 15. јула 2022.

Др Вукашин Дедовић

Наставник историје

ОШ „Светозар Марковић“, Краљево

v.dedovic@hotmail.com

УСТАНАК У ДОЊИМ ВАСОЈЕВИЋИМА И ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕРАНА 1912. ГОДИНЕ

Апстракт: Рад се бави устанком у Доњим Васојевићима и ослобођењем Берана и околине у Првом балканском рату 1912. године. До сада је у историографији ова тема обрађивана узгредно и фрагментарно; посматрана је кроз призму политике Црне Горе у заграничним крајевима или стања у Османском царству непосредно пред балканске ратове. Постоје више појединачних чланака који су посвећени овој проблематици. Хронике неких села из овог региона, племенски родослови или биографије истакнутих личности нуде парцијалну обраду догађаја, често на сличан начин и у духу народне традиције, причају оно што сви у селу „знају“. Неки од тих радова, па и неке монографије, потичу од пре-дузимљивих аматера, а не од професионалних истраживача, тако да у значајној мери нису засновани на архивским истраживањима, а неки који се позивају на грађу показују методолошке недостатке, фрагментарност или једностраност обраде. На основу наведеног, сматрали смо да збивања у Доњим Васојевићима 1912. године као увод у Балканске ратове, по међународним импликацијама и постигнутим резултатима, заслужују да буду целовито научно обрађени. Рад је написан на основу необјављене архивске грађе из Државног архива Црне Горе, објављене архивске грађе, савремене штампе, релевантне историјске литературе и публицистичких радова.

Кључне речи: Црна Гора, Турска, Јанко Вукотић, Доњи Васојевићи, српско становништво, Источни одред, Беране, Лим, Тивран, Јејевица.

Стање у Беранској кази после Берлинског конгреса

Чланом 28. Берлинског мировног уговора Црној Гори није признато право на велики део територије која је у току васојевићког устанка и црногорског рата против Турске 1875–1878. године¹ била ослобођена. Црногорска граница је у Васојевићима померена незнатно преко Лима, тако да је Црна Гора добила само 13 села,² а било је одлучено да јој Турска уступи и Плав и Гусиње са околином.³

Одлукама Берлинског конгреса област Васојевића је и даље остала подељена између Турске и Црне Горе. Те одлуке покопале су сав труд, људске жртве, патње и страдања заграничног народа поднесене у васојевићком устанку и црногорско-турском рату 1875–1878. године, јер је још једна трећина области Васојевића остала у саставу Турског царства. Мада је било природно да се Плав и Гусиње прикључе Црној Гори, гледано из геополитичког и аспекта ратних добитака, по етничком и привредном критеријуму било је више разлога да јој припадне Беране. Међутим, интерес Аустро-Угарске утицао је да се Беране одвоје од Црне Горе, како би простор који раздваја Србију и Црну Гору био што шири, а тиме и што безбеднији прометни пут од Босне за Солун. Руски посланик на Цетињу, Александар Семјонович Јонин, у телеграму грофу Александру Михајловичу Горчакову, руском представнику на Берлинском конгресу, пише: „Велика је неправда што се Црној Гори неће присајединити Беране, тј. цијели Васојевићи који

1 Датуми у главном тексту су наведени по новом календару, а у напоменама као у коришћеној архивској документацији и литератури.

2 Црна Гора је добила 13 села која припадају Горњим Васојевићима (Велика, Машница, Мурина, Грачаница, Луге, Улотина, Цецуне, Трепча, Мезгале, Улица, Марсенића Ријека, Ђулићи и Мимићи). Н. Ракочевић, *Аустријски покушај продора у Полимље у 18. и 19. веку*, Токови 14 (1977), 199.

3 Убрзо после Берлинског конгреса, на коме је Турска признала фактичку независност Црне Горе, постало је јасно да се она неће тако лако одрећи територија које је држала под својом контролом, а које су сходно одредбама уговора постигнутог у Берлину, имале да припадну Црној Гори. Највеће опструкције Турске односиле су се на предају Плава и Гусиња. Велике силе предложиле су Турској да у замену за Плав и Гусиње Црној Гори понуди Улцињ са територијом до Бојане. Послови на обележавању ове граничне линије окончани су тек у лето 1887. године, при чему је један део границе око горњег тока Лима остао нерегулисан све до Првог балканског рата. Н. Ражнатовић, *Покушај разграничења између Црне Горе и Турске 1880. године путем компензације за Плав и Гусиње*, Историјски записи 30/1–2 (1973), 96, 98, 99, 123; Д. Л. Бакић, *Политика Црне Горе према Османском царству од Берлинског конгреса до Првог балканског рата*, необјављена докторка дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2017, 52–96, 402–408.

су се три године јуначки борили за уједињење са Црном Гором⁴. Граница је раздвајала једноплеменике, понегде блиске рођаке, па и браћу. Турске војне и управне власти су предузимале читав систем мера за утврђивање границе. Са кула-стражарница дуж границе надзирали су и знатан део Васојевића у црногорској граници.⁵ У караулама дуж границе и у кулама у унутрашњости биле су смештене сталне војне посаде, састављене од низама (редовне војске) и муслиманског елемента, претежно арбанашког етничког порекла. Тако је образован кордон који је делио и опкољавао област Васојевића.⁶

После овога за српско становништво у Доњим Васојевићима настало је поново време „злог живота и борбе“. Географски, привредно и етнички јединствен крај био је раскомадан и онемогућен за слободан и успешан живот. „Одозго са извора Лима притискивао је и даље дивљи арнаутлук, одоздо биорски и берански Турци, а са стране аскерске карауле. Тако је предио, који је по себи једно, географски и економски упућен на један живот, остао раздробљен“.⁷ Иако тиме тешко погођен, народ и главари овог краја не губе наду и веру у себе и своје сународнике у Црној Гори и Србији, већ настављају са отпором, бунама и устанцима све до коначног ослобођења 1912. и економског, територијалног, војног и државног интегрисања са Црном Гором и целокупним српским народом.⁸

Ново заоштравање односа и напади турских граничара на српско становништво

Уместо да среди прилике у земљи, нови младотурски режим је својим поступцима изазвао још већу несигурност и анархију. Репресалије над српским становништвом и нови попис српских младића за војску, који је вршен у пролеће 1911, допринели су да се народ опет разбежи од својих кућа.⁹ На целој источној црногорско-турској граници из дана у дан стање се заоштравало. Те године је и Црна Гора вршила попис своје војске, на основу чега је турска влада претпостављала да би ускоро могло доћи до

4 Н. Ражнатовић, *Црна Гора на Берлинском конгресу*, Историјски записи 30/3–4 (1973), 329.

5 Државни архив Црне Горе (=ДАЦГ), Министарство иностраних дела (=МИД), 1880, бр. 972.

6 В. Дедовић, *Буне у Васојевићима крајем 19. и почетком 20. века*, необјављен магистарски рад, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2004, 24–25.

7 Р. Вешовић, *Племе Васојевићи*, Андријевица–Подгорица, 1998, 313–314.

8 В. Дедовић, *Буне у Васојевићима крајем 19. и почетком 20. века*, 24.

9 ДАЦГ, МИД, 1911, бр. 2680.

рата са Црном Гором.¹⁰ Зато је повећала војне снаге према Црној Гори. Турци су подигли карауле и фортификационе објекте дуж границе, затим поред комуникација, поред мостова и газова на Лиму, на доминантним висовима и стенама, па и у неким селима. Поред појачаних кордонских стража, граници су обезбеђивале и летеће получете. Појачани су и гранични гарнизони у Беранама, Плаву, Бијелом Пољу и Пљевљима.¹¹ На овакве потезе турске владе Црна Гора је узвратила појачаним мерама опрезности на граници. Министар војни, бригадир Иво Ђуровић, наредио је команди Четврте дивизије у Колашину да, због нередовног стања на граници, што боље наоружа пограничне батаљоне: Пољски, Андријевички, Велички и три чете Шекуларско-трепачког батаљона.¹²

Обострано нагомилавање војних снага још више је заоштравало ионако напетост стање у Доњим Васојевићима. Многобројни турски кордуни, војници граничари, често су пуцали са караула на становништво у Доњим Васојевићима. Српском становништву је било веома отежано кретање кроз села, а нарочито одлазак у планину. Због честих погибија са ових караула, Срби су се организовали и вршили њихову опсаду и ликвидацију кордуна.¹³ Напада на турске карауле било је и од стране становништва црногорских села Велике, Шекулара и Бјелојевића код Мојковца.¹⁴

Погранични сукоби током 1911. наговештавали су још шире и крвавије у наредној 1912. години.¹⁵ Заузета са једне стране ратом с Италијом,

10 Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници уочи Балканског рата (1908–1912)*, Историјски записи 25/3–4 (1972), 506.

11 *Исто*.

12 ДАЦГ, Министарство војно (=МВ), 1911, бр. 476.

13 Тако су у току 1911. извршили напад на карауле на Ржану, Јанковој глави, Јаворку и на Побјенику. *Вардар*, бр. 81, 13. 11. 1911; ДАЦГ, МИД, 1911, бр. 2416, 2428.

14 ДАЦГ, МИД, 1911, бр. 2545.

15 Један од највећих пограничних сукоба догодио се 2. јула 1912. код Мојковца. Тога дана црногорска војска је напала на турску караулу Пржиште, коју су Турци почетком 1912. подигли на црногорском земљишту и са ње често отварају ватру на околно становништво. Приликом овог напада црногорска војска је запалила караулу, а 33 граничара који су се налазили у караули, поубијала. Погранични сукоб око карауле на Пржиштима код Мојковца довео је не само до обостраних људских губитака, већ и до привременог прекида дипломатских односа између Црне Горе и Турске. Представник Порте на Цетињу Алфред Рустем-бег је 8. августа напустио Цетиње на које се више није враћао. *Цетињски вјесник*, бр. 61, 1. 08. 1912, 1; *Глас Црногорца*, бр. 32, 28. 07. 1912, 1; Државни архив Србије (=ДАС), Министарство иностраних дела – Политичко одељење (=МИД-ПО), 1912, Ф VIII, бр. 292; Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници*, 509, 511; С. Д. Станојевић, *Стварање Балканског савеза 1912*, Косовска Митровица–Прокупље, 2020, 177–178.

са друге стране парламентарном кризом,¹⁶ а са треће стране унутрашњом несређеношћу и националним покретима, у Турској је настало врење, коме она није била у стању да стане на пут. Знајући да је ситуација у којој се налази Турска добра шанса да се дође до остварења својих циљева, Албанци у пролеће 1912. настављају нова окупљања и договарања. Све се то претворило у нови устанак и то много организованији него 1910. и 1911. године, јер им је сада ситуација у Турској и на Балкану више одговарала.¹⁷

У првој половини 1912. учестали су погранични сукоби између црногорске и турске војске, нарочито на сектору од Берана до Велике. Аустроугарско посланство на Цетињу регистровало је, од средине јануара до 23. маја 1912, двадесет сукоба између црногорских чета и турских војника на граници или дубље у турској територији.¹⁸

Крајем маја 1912. у селу Калудра у Беранској кази дошло је до жестоког окршаја између једне групе турских низама граничара и калударских сељака. Од укупно дванаест низама, колико је сачињавало ову групу, тројица су успела да побегну док су деветорица били убијени.¹⁹ Међутим, три недеље од дана ликвидације турских низама на Калудру се упутила велика турска војска, јачине 2.500 – 3.000 војника. Калудра и њено становништво су се нашли у критичној ситуацији. У тешким тренуцима, у помоћ је стигла једна на брзину формирана получета од добровољаца из Шекулара, на челу са капетаном Вукашином Лекићем.²⁰ Поред Шекуларца, у том судбоносном тренутку за Калудру и њено становништво, у помоћ

16 Младотурска партија је још крајем 1910. изгубила поверење јавности, а у следећој 1911. години дошло је и до парламентарне кризе. Да не би дошло до пада режима младотурци су користећи уставне одредбе расписали превремене парламентарне изборе за 18. јануар 1912. године. И овог пута, као и 1908. године, већина Срба се на изборима определила за владајућу младотурску партију. Кад су Албанци крајем јула 1912. ушли у Скопље и приморали Порту на преговоре, захтевали су да се пониште ови избори и да се закажу нови. Порта је попустила пред њиховим захтевима и заказала нове изборе за 1. новембар 1912. године. Међутим, због избијања Првог балканског рата ови избори нису одржани. Ђ. Микић, *Под Младотурцима*, Историја српског народа, VI/1, Београд, 1994, 346; В. Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, Нови Сад, 1994, 296–301.

17 Ђ. Микић, *нав. дело*, 346; В. Стојанчевић, *нав. дело*, 296–301.

18 Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници*, 508

19 В. Бојовић, *Догађаји који су се одиграли на североисточној граници Црне Горе пре објаве рата Турској 1912*, Правда, бр. 11.835, 1. 10. 1937, 10; А. Лаиновић, *Гранични сукоби пред први балкански рат*, Слобода, бр. 26, 27. 11. 1962, 6–7; Б. Ралевић, *Калудра (Хроника)*, 1676–1976, Иванград, 1976, 149–158.

20 В. Бојовић, *нав. дело*, 10; *Цетињски вјесник*, бр. 49, 20. 06. 1912, 1.

је стигао и берански кајмакам Илија Поповић, који је одмах затражио безуслован прекид ватре.²¹

Тако су становници Калудре својом борбеношћу и храброшћу, уз ратну срећу одбранили своје село. На тај начин су запалили пламен ослободилачке борбе који ће се брзо ширити и у остала доњовасојевићка села и неће се угасити све до коначног ослобођења од дуговековног турског ропства.

Припреме Црне Горе за рат

Црна Гора је будно пратила шта се догађа у Доњим Васојевићима. Због насталог стања црногорска влада је упућивала протесте Министарству спољних послова Турске, са захтевима да предузме мере ради сређивања прилика и заштите православног становништва на кризном подручју.²² Будући да су се сукоби ширили, а незадовољство српског заграничног живља због тешког положаја постајало све веће, Црна Гора није могла да остане пасивна већ је била решена да се директно умеша у догађаје. Одмах након избијања италијанско-турског рата она је упутила позив балканским државама за покретање заједничке акције против Османског царства.²³

Није само Црна Гора у датом историјском тренутку видела своју шансу и могућност да се заједничким акцијама доврши ослобођење сународника, него су ту могућност виделе и остале балканске државе: Србија, Грчка и Бугарска. Поред све већих нередa у самој Турској (албански устанци 1910–1912),²⁴ на руку им је дошла и изненадна објава рата Италије Порти 28.

21 Б. Ралевић, *нав. дело*, 164–169; М. Јоксимовић, *Народна војска Васојевића (1858–1918)*, Андријевица, 1997, 205; В. Ђулафић, *Погибија кајмекама Поповића*, Слобода, бр. 559, 29. 11. 1985, 11.

22 ДАЦГ, МИД, 1912, бр. 1702.

23 R. Raspopović, *Pregovori o savezu između Crne Gore i Srbije 1911–1912. godine (Prilog proučavanju Političke i Vojne Konvencije)*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo 2–3 (1990), 279.

24 Незадовољство Албанаца због губљења повластица након завођења младотурског режима изазвало је низ устанака, који су у знатној мери дестабилизовали Османско царство. Њихов захтев за уједињење четири вилајета у једну велику аутономну јединицу, што је истицано непрекидно још с почетка 20. века, додатно је компликовао прилике на Балкану. Албански покрет за стицање аутономије је погађао националне и државне интересе српског народа, ширећи се на територији Старе Србије, срца некадашње српске државе. Б. Храбак, *Арбанашки устанци 1912*, Врањски гласник 11 (1975), 177–175; Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници*, 489–503; С. К. Павловић, *Историја Балкана 1804–1945*, Београд, 2004, 249–255; В. Дедовић, *Рад Србије на заштити српских државних и националних интереса у Македонији, III књига*, Краљево, 2022, 263 (књига је у штампи).

септембра 1911. године. Наведене околности убрзале су преговоре између балканских држава. Августа 1912. Црна Гора је склопила савез са Бугарском, септембра са Србијом²⁵ а нешто касније склопљен је савез и са Грчком.

Пошто је склапање Балканског савеза постало извесно, Црна Гора је још у току лета 1912. објавила делимичну мобилизацију својих граничних батаљона, а 1. октобра објавила мобилизацију целокупне војске.²⁶ Ова вест је код народа изазвала велико одушевљење па је мобилизација завршена за свега неколико дана. Краљ Никола је 3. октобра на Цетињу сазвао седницу Ратног савета, на којој је израђен и донесен план за рат против Турске. На основу тог плана извршен је распоред и груписање црногорске војске. Главнина снага, у складу са постављеним циљевима рата, груписана је према Скадру. Приморски одред, јачине 8.000 људи са 34 топа, размештен је у ширем рејону Бара, за команданта је именован генерал Митар Мартиновић, председник владе и министар војни; Зетски одред, јачине 15.000 бораца и 40 топова, распоређен је око Подгорице, за команданта је одређен престолонаследник Данило, коме је одређена и главна улога у освајању Скадра; Источни одред, јачине 12.600 војника и 32 топа усмерен је ка Мојковцу, Беранама, Плаву и Пљевљима, са задатком да штити границу и да у повољним приликама спроведе дејства у Рашкој области и Метохији. Ово је био споредни правац дејства црногорске војске, јер су краљеве аспирације биле усмерене на заузимање Скадра, како из економских, тако и политичких разлога. За команданта на овом фронту одређен је бригадни генерал сердар Јанко Вукотић. Укупна јачина црногорске војске износила је 35.600 војника, 106 топова и 12 митраљеза. Врховни командант војске био је краљ Никола.²⁷

25 Ради тајности, преговори између српске и црногорске делегације вођени су у Луцерну (Швајцарска). Трећег октобра потписана су два одвојена акта: Политичка конвенција, чији је садржај имао шест чланова и Војна конвенција, која је имала 11 чланова. Политичком конвенцијом је предвиђено да две државе притекну једна другој у помоћ „целокупном својом снагом“ ако једна од њих буде нападнута од стране једне или више држава. Констатовано је да су стање у Турској и опште прилике у Европи повољни за рат, па су се обе стране сагласиле да се рат Турској објави најкасније до 14. октобра. Војном конвенцијом је предвиђен начин вођења рата и правци кретања војних снага обеју држава. М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913, књига 3*, Београд, 1960, 50; Н. Ракочевић, *Политички односи Црне Горе и Србије 1903–1918*, Цетиње, 1981, 164, 289–293.

26 *Илустрована ратна хроника* (Нови Сад), св. 1, 18. 10. 1912, 3; С. Д. Станојевић, *нав. дело*, 280.

27 М. Ђуришић, *нав. дело*, 60–63; Н. Ракочевић, *У предвечерје светског рата*, Историја српског народа, VI/1, Београд, 1994, 247–248.

Након успешно извршене мобилизације и материјалог обезбеђења војске, црногорска влада је 8. октобра 1912. објавила рат Турској.²⁸ Истог дана, са балкона резиденције на Цетињу краљ Никола је позвао народ и војску на оружје,²⁹ а сутрадан, када су помињани одреди већ били запосели прилазе на граничним линијама, објављена је и његова *Прокламација*, којом је као ратни циљ истакнуто ослобођење још неослобођеног дела српског народа испод турског ропства и присаједињење Скадарске Малесије Црној Гори.³⁰ Вест о рату и краљева прокламација, изазвале су у војсци и народу велико одушевљење.³¹

Иако су Аустро-Угарска и Русија својом заједничком нотом од 8. октобра 1912. предочиле свим балканским земљама да као мандатар Европе неће дозволити промену постојећег територијалног стања на Балкану, без обзира на резултате могућег рата са Турском,³² то није спречило да и остале чланице Балканског савеза 17. и 18. октобра објаве рат Турској. Тако су чланице Балканског савеза кренуле у рат против Турске са око 578.000 војника.³³

28 *Цетињски вјесник*, бр. 77, 26. 09. 1912, 1; *Глас Црногорца*, бр. 42, 26. 09. 1912, 2; *Политика*, бр. 3.123, 26. 09. 1912, 2; *Илустрована ратна хроника*, св. 1, 18. 10. 1912, 3; св. 3, 1. 11. 1912, 17. Црногорски дипломатски представник у Цариграду Петар Пламенац уручио је дипломатску ноту турском министру иностраних дела Габријелу Норадугијану изјавивши: „Екселенцијо, жао ми је што су истрошена сва пријатељска настојања за мирно решавање неспоразума који се непрекидно јављају између османлијске владе и краљеве владе Црне Горе. С допуштењем мог краља, његовог величанства краља Николе I, част ми је да дам на знање Вашој екселенцији да влада Краљевине Црне Горе, почевши од данас, прекида све везе са османлијском владом и да ће обезбеђење права, како Црногораца, тако и њиховој браћи под османлијском влашћу, којима вековима није придавано никакво значење препустити црногорском оружју“. (И. Кочан, *Битка за Македонија. Турската историографија за Балканските војни 1912–1913, со посебен осврт на Македонија*, Скопје, 2010, 78–79). Након предаје ноте, Пламенац је затражио пасош, а затим напустио Цариград и Турску и преко Румуније, Аустро-Угарске, Фијума (Ријеке) и Котора стигао на Цетиње (*Политика*, бр. 3.125, 28. 09. 1912, 1; С. Д. Станојевић, *нав. дело*, 190–192). Турском посланику на Цетињу и вицеконзулима у Подгорици и Бару дате су путне исправе и они су истог дана напустили Црну Гору (*Глас Црногорца*, бр. 42, 26. 09. 1912, 2; *Политика*, бр. 3.123, 26. 09. 1912, 2).

29 *Глас Црногорца*, бр. 42, 26. 09. 1912, 2.

30 *Цетињски вјесник*, бр. 77, 26. 09. 1912, 1; *Глас Црногорца*, бр. 42, 26. 09. 1912, 1–2; *Политика*, бр. 3.125, 28. 09. 1912, 2.

31 М. Ђуришић, *нав. дело*, 60–63; Н. Ракочевић, *У предвечерје светског рата*, 247–248.

32 *Глас Црногорца*, бр. 42, 26. 09. 1912, 2; *Политика*, бр. 3.125, 28. 09. 1912, 1; *Илустрована ратна хроника*, св. 1, 18. 10. 1912, 3; Д. Ђорђевић, *На почетку раздобља ратова*, Историја српског народа, VI/1, Београд, 1994, 189.

33 Д. Ђорђевић, *нав. дело*, 189.

Турска је 1. октобра објавила општу мобилизацију, с тим да се као први дан мобилизације сматра 2. октобар. Мобилизацијом је био обухваћен и хришћански живаљ, али се он нерадо одазивао. Због споре мобилизације и слабог одзива, Турска није могла да оформи све предвиђене јединице за одбрану својих граница. Она је на дан објаве рата, према Црној Гори имала 28.450 војника са 150 топова и 32 митраљеза, који су имали задатак да спрече Црну Гору да постигне било какав војнички или политички успех.³⁴

Турска војска која је упућена према Црној Гори била је подељена у две групе: Скадарску и Санџачко-метохијску. Њом је командовао генерал Махмут Хајерет-паша Тиранлија, који је из Цариграда упућен тек 9. октобра. Он је преко Солуна стигао у Пећ 16. октобра, преузео дужност команданта и ту сместио свој штаб.³⁵ С обзиром на предмет нашег излагања даљу пажњу посветићемо Санџачко-метохијској групацији турске војске. Ова групација је бројала укупно двадесет батаљона пешадије, три митраљеске чете, 12 брзометних топова, двадесет два са обичном ватром и четрнаест застарелих топова. Тако је она имала бројчану предност над Источним одредом црногорске војске, нарочито у артиљерији.³⁶

У време објаве рата распоред Санџачко-метохијске групе изгледао је овако: у Пећи 2.000, у Ругови 1.200, у Плаву и Гусињу по 2.400, у Беранама 2.900, у Бијелом Пољу 2.450, у Пљевљима 1.500 турских војника. Овом групацијом је командовао бригадни генерал Џавид-паша, командант 21. Ђаковичке дивизије.³⁷ Када су почела ратна дејства овој групацији су се придружиле јединице арнаутског башибозука из плавогусињског краја, Ругове, Пећке и Ђаковичке казе, које су предводили Риза-бег Ђаковац, Бајрам Цур, Асим-бег Махмутбеговић и други. Тако се бројчана предност Санџачко-метохијске групације још више повећавала у односу на Источни одред црногорске војске. Међутим, борбени квалитети и висина морала били су на страни црногорске војске, чиме је умањена њихова бројчана слабост. То се видело од самог почетка, када су борци Источног одреда напали на границу у линији од Челебића до Виситора и Мокре и натерали турске војнике на повлачење.³⁸

34 М. Ђуришић, *нав. дело*, 69–70; Н. Ракочевић, *У предвечерје светског рата*, 248.

35 *Исто*.

36 М. Ђуришић, *нав. дело*, 70; П. Милошевић, *Операције Источног одреда црногорске војске у Санџаку, Горњем Полимљу и Метохији 1912. године*, Историјски записи 30/3–4 (1972), 303–304; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 215–216.

37 *Исто*.

38 *Исто*.

Почетак општенародног устанка у Доњим Васојевићима

Полазећи од становишта да преговори за стварање Балканског савеза успешно напредују и очекујући његову брзу реализацију, Црна Гора је у току лета 1912. развила живу активност међу српским становништвом у Доњим Васојевићима и још неким деловима некадашњег Новопазарског санџака. Тајно су послати млади потпоручници који су тек завршили школовање у Официрској школи на Цетињу, а који су били пореклом из ове области, с циљем да организују чете народне војске и тајно их увежбавају.³⁹ У складишту оружја и муниције у Краљима код Андријевице биле су допремљене одређене количине пушака. Доњовасојевићи су појединачно или у мањим групама долазили ноћу у Андријевицу, где су задуживали оружје и муницију. Највеће интересовање било је за „московке“, јер су доњовасојевићки борци имали претежно застарело оружје.

Ово додатно ангажовање Црне Горе подстакло је доњовасојевићко становништво да почетком августа 1912. започне нову буну, која ће се нагло проширити и прерасти у општенародни устанак Доњих Васојевића. Доњовасојевићко становништво извело је напад на више турских караула дуж црногорско-турске границе. Ову акцију Доњовасојевића помогла је и погранична црногорска војска, као и саплеменици, добровољци из горњовасојевићких села, који су са нестрпљењем очекивали ослобођење и присаједињење тог подручја Краљевини Црној Гори.

Одмах после акције Доњовасојевића и чете Трепачко-шекуларског батаљона кренуле су у напад: Орашка чета под командом Михаила Божовића и Радмужичка под командом Вукашина Лекића, заузеле су караулу Јанкова глава, изнад Роваца; Мезгаљска чета командира Ивана Делетића, ангажовала се на заузимању карауле Пештер; Ријечка чета Радосава Марсенића заузела је караулу на Навотини, а Трепачка Велимира Нововића и Трешњевачка под командом Драгише Марјановића са устаницима из села Буче и Виницка, нападе су караулу изнад Виницке, највећу караулу у том крају у којој је била смештена команда граничара низама. Опсадом карауле руководио је потпоручник Нововић. Видевши да се не могу одбранити, војници из карауле понудили су предају, уз услов да им се дозволи да се повуку у гарнизон у Беранама. Потпоручник Нововић је прихватио понуду и дозволио повлачење низама. Међутим, при пролазу кроз села Виницка и Буче мештани су напали турске граничаре и побили их.⁴⁰

39 В. Томовић, *Догађаји који су претходили балканском рату*, Слободна мисао, бр. 32, 2. 09. 1934, 8–9.

40 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 207.

Команда турског гарнизона у Беранама, који је бројао преко 2.000 војника, предузела је акцију да угуши побуну. Тако је 15. августа започео напад на устанике на широком фронту: Будимља – Доња Ржаница – Веничка – Буче – Горња Села – Црни Врх.

Први напади извршени су на Доњу Ржаницу. Батаљон низама који се из Берана упутио да пружи помоћ посадама караула Пештер и Јанкова глава успутно је напао на Доњу Ржаницу, попалио куће и извршио покољ око тридесет недужних становника овог села, а толико је одведено за Беране. Сељаци из Доње Ржанице су пружили отпор, а у помоћ им је стигло и око 50 војника из Трепачко-шекуларског батаљона, које је предводио Радосав Дашић. У неизвесној ситуацији брзо и зналачки је реаговао командант Трепачко-шекуларског батаљона, Мило Кењић, који је на своју одговорност узео из батаљонског магацина муницију да би опремио борце који су похитали да пруже помоћ нападнутим сељацима у Доњој Ржаници. Пристигли војници су жестоко напали низам и тако спречили даљи покољ становника овог села. Пошто су се турски војници са заробљеницима повлачили према Беранама настављена је потеря за њима, али је она обустављена због снажног дејства турске артиљерије са утврђених положаја на Јасиковцу.⁴¹

Командант батаљона, Кењић, обавестио је о најновијим догађајима у околини Берана команданта Горњовасојевићке бригаде Радомира Вешовића, а овај војног министра Јанка Вукотића, који се налазио у близини Мојковца, где је учествовао у раду комисије која је решавала погранични инцидент код карауле Пржиште. Истог дана Вукотић и Вешовић су заједно са војводом Лакићем пошли на границу и у Трепчи ступили у контакт са доњовасојевићким народним првацима ради договора око начина организовања борбе против Турака.⁴²

Дан касније на Трепчу су пристигла још три батаљона Васојевићке бригаде (Љеворечки, Краљски и Андријевички) да би притекли у помоћ Трепачко-шекуларском, који је већ водио тешке борбе са турском војском. Полимски и Велички батаљон остали су у приправности у местима прикупљања, како би спречили евентуални упад башибозука преко Чакора.⁴³

Следећег дана турска војска из Берана наставила је да напада српска села у околини. На удару су се наша села Пешца и Буче. Пред првим турским налетом становници ових села повукли су се у околна брда. Војска је ушла у села и почела да пљачка и пали куће. Истог дана опљачкали су и

41 ДАЦГ, Министарство унутрашњих дела (=МУД), 1912, бр. 2.199; *Цетињски вјесник*, бр. 65, 14. 09. 1912; *Политика*, бр. 3.074–3.077, 8–11. 08. 1912; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 208.

42 ДАЦГ, МВ, 1912, бр. 1.694.

43 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 208.

запалили школу код манастира Ђурђеви Ступови, као и манастирске конаке. Избегло становништво се убрзо прибрало и организовало, а већ сутрадан је извршен контаранапад и протерана турска војска из села Буче и Пешца.⁴⁴

Док су становници Пешаца и Буча водили борбе са турском војском, муслимани из правца Бихора и Рожаја су извршили напад на поличка села. Арбанашки башибозук из правца Ругове и Метохије најпре је попалио катуне од Мокре до Турјака, а затим су из правца Турјака напали на поличка села, убијајући људе, палећи, пљачкајући покретну имовину и стоку. Нападу се придружила и низамска посада са Добропоља на Горажду. Читава два дана су вођене борбе на широком фронту од Бабина, преко Горажда, Заграђа, Тмушића, Дапсића, Крчева до Калудре. Видевши да српско становништво пружа жилав и организован отпор и показује одлучност да одбрани своје домове, у помоћ башибозуку кренула је и једна јача низамска јединица из гарнизона у Беранама. Подржана артиљеријом из утврђења на Јасиковцу, јединица је извршила напад на села Будимља и Дапсићи, достигавши положаје до Зарућа и Градца. Побуњеници су, нашавши се између бројних јединица турске војске, подивљалих муслимана и арбанашког башибозука, којима је пристизало појачање, били принуђени да се повлаче у збегове, једним правцем преко Роваца и Шекулара ка Андријевици, другим преко Тиврана и Заостра ка Горњим Селима и планини Бјеласици.⁴⁵

У тренуцима тешким по браниоце поличких села у помоћ је пристигао командант Трепачко-шекуларског батаљона Кењић са три чете: Орашком под командом Михаило Божовић, Радмужичком под командом Вукашина Лекића и Мезгаљском, коју је водио Иван Делетић. Чете су преко Роваца, Калудре и превоја Крчево стигле у рејон села Тмушићи, где су ушле у окршај са муслиманима и Арнаутима из рејона Ругове и Рожаја, који су до тада већ спалили села Горажде и Маште. Приспеле чете црногорске војске спречиле су паљење села Будимља, Дапсићи, Петњик и Загорје.

У исто време кад су поменуте три чете кренуле у правцу Тмушића, Ријечка чета је у садејству са Дашићевом групом блокирала правац дејства из Берана и спречила низамске јединице да стигну у помоћ посади карауле Пештер. Трешњевачка чета је као предстража заузела положаје на планини Мокра и спречавала пристизање појачања из правца Ругове, док је Трепачка чета, у садејству са устаницима из села Веницка, Југовине, Буче и Пешца водила борбе на левој обали Лима, од Трепче према Горњим

44 *Политика*, бр. 3.074–3.077, 8–11. 08. 1912; В. Бојовић, *нав. дело*, 10; Р. Боричић, *Ослобођење Берана 1912*, Слобода, бр. 19, 3. 08. 1962, 8.

45 В. Бојовић, *нав. дело*, 10; А. Лаиновић, *нав. дело*, 6–7.

Селима. Порушили су караулу изнад Веничке и две мање између Веничке и Горњих Села.⁴⁶

Борбе на простору Доњих Васојевића вођене су више од 15 дана. Попаљена су многа села: Бабино, Драгосава, Маште, Горажде, Заграђе, Тмушићи, Будимља, Доња Ржаница, Пешца, Буче. Опљачкана је и запаљена црква и конаци манастира Ђурђеви Ступови, као и тамошња основна школа.⁴⁷ Низам и башибозук пљачкао је и односио све што се могло.

Ради угушења побуне доњовасојевићког становништва, Турска је у околину Берана упутила више табора (пукова) 21. низамске дивизије, под командом Џавид-паше. Главнина турских снага улогорила се на Лисијевом пољу, одакле је могла контролисати правце према Калудри, Загорју, Доњој Ржаници и Лугама. Због тога је Авро Цемовић хитно затражио од црногорске владе да се војницима са леве стране Лима изда 600 модерних пушака са довољном количином муниције. „Ако се ово не учини, ништа се није учинило“, наглашава у писму министру војном, Јанку Вукотићу.⁴⁸

Устанак у Доњим Васојевићима и сукоби дуж црногорско-турске границе били су озбиљан наговештај да би могло доћи до рата већих размера, који у том тренутку није одговарао ни Турској ни европским силама. Такво стање није се могло дуго држати под контролом. Зато је на интервенцију Црне Горе турска влада дала инструкције Џавид-паши да ступи у преговоре са вођама устаника, те да заједно пораде на смиривању немира у региону Доњих Васојевића. Црногорска влада је наредила Вукотићу да повуче црногорску војску са територије под турском влашћу, али да остане у контакту са вођама устанка. Доњовасојевићки главари водили су неколико дана преговоре са пашом. Договорено је обустављање непријатељстава и повратак

46 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 208–209.

47 Г. С. Киковић, *Васојевићке бригаде у Балканским ратовима и Првом светском рату (1912–1918)*, Беране, 2002, 31. Комисија за процену штета проценила је да су штете на манастирском комплексу, укључујући и школску зграду, износиле око 4.400 турских лира у злату. Хавид-паша је исплатио 2.000 лира, док остатак због рата није исплаћен, а ни исплаћени новац није искориштен за оправку оштећених објеката. Наиме, већ у септембру месецу 200 лира упућено је на Цетиње, један део је предат сердару Ј. Вукотићу када је с војском 16. октобра ушао у ослобођене Беране, а мали део новца употребљен је за оправку цркве и конака. Међу предметима и драгоценостима опљачканим из манастира био је један стари крст и једно јеванђеље, које је 1828. године поклонио Никола Васојевић. Књига је имала сребрне корице опточене златом. Пљачкаши су скинули корице и том приликом оштетили неколико листова. Приликом ослобођења Пећи у Првом балканском рату, командир беранске чете Лазо Димић нашао је опљачкани крст, откупио га и вратио у манастир. Д. Вулетић, *Два значајна културна споменика Горњег Полимља*, Токови 19–20 (1983), 134, 139.

48 ДАЦГ, МВ, 1912, бр. 1.890; МИД, 1912, бр. 1.774.

одбеглог становништва, под следећим условима: да се Срби из Беранске казе изједначе у свим правима са мухамеданцима; да им се надокнаде причињене штете, а да процену штете изврши комисија која ће бити састављена од три члана (једног да одреди паша, другог устанички главари а за трећег да се договоре та два члана); да се старешина кордуна на граници према Црној Гори премести из Беранске казе; да се побуњено становништво ни по ком основу не узима на одговорност; да се у берански суд узму људи који познају српски језик и живот Срба у овом крају. Цавид-паша је прихватио ове услове, потврдио их печатом и обећао да ће их испоштовати.⁴⁹

Тако су посредовањем црногорске владе у предвечерје балканских ратова обустављена непријатељства у Доњим Васојевићима, избегли народ се вратио својим кућама без позивања на одговорност за побуну. Иако су борбе престале, на терену се осећала велика напетост између православног и мухамеданског становништва, као и у комуникацији са турским властима. Даљи сукоби су се наслућивали и народ се за то психолошки и војнички припремао.

Опсада Берана

Очекујући рат са Турском, у склопу балканских догађања, Црна Гора је већ током августа 1912. објавила делимичну мобилизацију граничних батаљона. Део артиљерије примакнут је северној и источној граници. Изведене припреме имале су за циљ да олакшају касније извођење опште мобилизације трупа. Пошто су се преговори о Балканском савезу успешно одвијали и привођили крају, Црна Гора је убрзано вршила припреме за планирани рат. Закључивање Политичке и Војне конвенције између Србије и Црне Горе српско становништво у неослобођеним крајевима дочекало је као позив у борбу за коначни обрачун са турском влашћу. Народни главари из Доњих Васојевића, који су због својих ранијих активности били присиљени да напусте своја имања и њиве на територији Црне Горе или Србије, вратили су се у своја села и активирали се на организовању народа за борбу ради коначног протеривања турске власти. Црна Гора је почела отворено да помаже ослободилачки покрет и ратне припреме народа, дајући оружје и муницију заграничним Србима. Бројне групе Доњовасојевића одлазиле су у Андријевицу, где им је команда Горњовасојевићке бригаде давала модерније пушке „московке“, муницију и другу војну опрему.⁵⁰ Црногорска влада је војно

49 ДАЦГ, МИД, 1912, бр. 1.810; *Цетињски вјесник*, бр. 67, 22. 08. 1912; Државни музеј на Цетињу (=ДМЦ), Никола I, 1912, бр. 94; В. Томовић, *нав. дело*, 8–9; Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници*, 513.

50 ДАЦГ, МИД, 1912, бр. 1.826.

организовање Доњовасојевића обављала преко војводе Лакића, а он је на терену организовање добровољачких батаљона поверио Авру Цемовићу.

По територијалном принципу формирано је шест батаљона, по три од добровољаца са обе стране Лима, названих по селима из којих потичу њихови борци. Поличким батаљоном командовао је Вукота Пантовић, Будимским Вуко Дабетић, Доњоржаничким Симо Чукић. На левој страни Лима формиран су: Бучичко-виницки, командант Мило Саичић, Лушки, чији је командант био Маријан Вуковић и Горњоселски, којим је командовао Томаш Пешић.⁵¹ По именима се види да су команданти батаљона били људи који су се истакли у ранијим побунама и били утицајни као народни прваци, борци за национална права и слободу. Батаљони су се делили на чете и водове, а за командире су постављени млади потпоручници, који су 1. марта 1912. завршили школовање у Официрској школи на Цетињу. Пошто су били родом из Васојевића, тајно су упућени на терен да организују и увежбавају чете народне војске. Батаљони и чете имали су барјактаре, који су носили црногорске ратне заставе (крсташ барјак).⁵²

Бројно стање батаљона кретало се од 300 до 400 војника, што значи да су заједно имали око 2.100 бораца, што у извештају краљу 18. августа помиње и Вукотић. То се односи на званичну евиденцију и војнике који су били наоружани „московкама“.⁵³ Међутим, у борбама за ослобођење Берана учествовало је више добровољаца, наоружаних старијим пушкама. Процењује се да је у борбама за ослобођење Берана учествовало око 3.200 бораца из Доњих Васојевића.⁵⁴

На дан објаве рата Црне Горе Турској, 8. октобра 1912, свих шест батаљона били су у приправности у својим местима и чекали наређење за акцију. Њихов распоред био је такав да су опкољавали турски гарнизон у Беранама, који је према Полици имао истурене положаје на Тиврану и Јејевици, а на Јасиковцу утврђене артиљеријске положаје. У време објаве рата однос снага у беранском крају по броју војника био је изједначен, али је турска војска имала доминацију у артиљерији. Међутим, у току борби турске снаге су удвостручене пристизањем појачања из правца Рожаја, Ругове и околине Пећи.⁵⁵

51 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, Токови 10–11 (1975), 90; Н. Новичић-Катанић, *Васојевићи пред рат са Турском*, Вјесник, бр. 92, 27. 11. 1913, 2–3; Р. Боричић, *нав. дело*, 8.

52 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 174–175.

53 ДАЦГ, МИД, 1912, бр. 2.016.

54 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 90.

55 *Исто*, 91.

У протеклој деценији манифестована кроз низ побуна, током 1912. ослободилачка борба у Беранској кази добила је карактер ослободилачког покрета организованог у духу стварања Балканског савеза и планираног ослободилачког рата, за који се у овом региону већ дуже осећало расположење, које је у другој половини 1912. прерасло у општенародни покрет. Црногорска влада је за команданта устаничких доњовасојевичћких батаљона и опсаде Берана одредила бригадира Лакића Војводића. Да би такво наређење могао да изврши, бригадир Лакић је 8. октобра из Трепче прешао у Виницку, где је преузео команду над устаничком војском.⁵⁶

Истог дана бригадир је направио план опсаде Берана. На најпогоднијим положајима распоредио је с обе стране Лима по три батаљона и тако направио обруч око града. На десној страни Лима, од Ржанице до врха Буковца, положаје је запосео Доњоржанички батаљон, док на линији Буковац – Петњик – Главе Дапсићке изнад Будимље положаје је заузео Будимски батаљон. Полички батаљон распоређен је северно, на положајима од Градца, преко Полице до Лима на Скакавцу. Пред овим батаљоном налазили су се истурени турски положаји на Јејевици и Тиврану. Везу са овим батаљоном држао је Горњоселски батаљон, распоређен на положајима Заостро – Беран крш – Манастир. Даље према југу, положаје до Буча запосели су Лужачки и Бучичко-виницки батаљон. Артиљерија се налазила на узвишењима с обе стране Лима. Вод „Сулејманови“ топова под командом артиљеријског потпоручника Батрића Зечевића налазио се на Буковцу, два мортира под командом командира Мата Вујисића и потпоручника Петра Влаховића извучени су на брдо Каленица, изнад Лужца.⁵⁷ Са ових положаја артиљеријом су се могли директно и унакрсном ватром гађати сви објекти у Беранској котлини.

Да би олакшали одбрану вароши и омогућили улазак јединица које су им пристизале у помоћ, турски војници су два пута покушали да прошире спољну одбрану Берана, у првом реду покушавајући да заузму узвишења Растовац изнад Манастира и Буковац изнад Лисијевог поља, која су доминирала читавом котлином. Оба покушаја завршила су се неуспешно, а одбрана града појачана је утврђивањем положаја на Јасиковцу и извлачењем батерије брдских топова на Брдо Малевића. На поменутих положајима налазиле су се противничке трупе на почетку Првог балканског рата, који је у овом крају завршен ослобођењем Берана, 16. октобра 1912. године.

56 *Исто*, 85.

57 *Исто*, 90–92.

Ослобођење Берана

Источни одред црногорске војске је формиран на седници Ратног савета 3. октобра 1912. од људства из састава Четврте дивизије⁵⁸ (Колашинска и Васојевићка бригада и Дивизијска артиљерија), са седиштем у Колашину, и Дурмиторске бригаде из Треће дивизије, чије је седиште било у Никшићу. Сердар Јанко Вукотић, командант Источног одреда црногорске војске, донео је одлуку да са главнином снага⁵⁹ наступа правцем Колашин – Мојковац – Бијело Поље – Беране и даље према Метохији. Офанзива је почела 9. октобра, када је главнина Одреда у снажном нападу ослободила Мојковац.⁶⁰ Турске снаге су се повукле ка Бијелом Пољу. Једанаестог октобра око 16 часова јединице Источног одреда црногорске војске су ослободиле и Бијело Поље.⁶¹

Енергичним дејствима Васојевићке бригаде под командом бригадира Радомира Вешовића, уз снажну подршку артиљерије која јој је била послата као појачање из састава Треће дивизије, порушено је и спаљено више непријатељских кула и утврђења око Брезојевица, Новшића и Велике и тако преузете стратегијске тачке око Плава и Гусиња, чиме је затворен пролаз турској војсци у Лимску долину.⁶² Овај успех Васојевићке бригаде обрадовао је бригадира Вукотића. Он је бригади честитао на успеху, а њеном команданту Вешовићу поручио: „Утврди се, соколе, добро у Виситору и пази до нашег састанка ...“. О успеху Васојевићке бригаде Вукотић је известио Врховну команду: „Вешовић је пак, мудро оперисао и заузео Виситор цио, те му се сада не бојим да дође десет хиљада Ламаћије, што бит не може. Главни ми је чвор Беране у правцу којих се сјутра крећем“.⁶³

58 Још 1910. на територији Црне Горе биле су формиране четири дивизије. Колашинска и Васојевићка бригада чиниле су Четврту дивизију на чијем је челу био сердар Јанко Вукотић. Командант Васојевићке бригаде био је генерал Радомир Вешовић. У њеном саставу било је шест батаљона: Љеворечки, Краљски, Андријевички, Велички, Полимски и Шекуларско-требачки, као и једна брдска батерија са четири топа и Коморски батаљон. М. Јоксимовић, *нав. дело*, 208–209; Г. С. Киковић, *нав. дело*, 31–32.

59 Без Језерско-шаранског батаљона из Дурмиторске бригаде, који је са добровољачким Прекотарским батаљоном продирао ка Пљевљима. Г. С. Киковић, *нав. дело*, 27.

60 *Глас Црногорца*, бр. 43, 29. 09. 1912, 1.

61 *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 1; *Политика*, бр. 3.128, 1. 10. 1912, 2; бр. 3.129, 2. 10. 1912, 2; *Илустрована ратна хроника*, св. 3, 1. 11. 1912, 18–19.

62 *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 2; *Политика*, бр. 3.130, 3. 10. 1912, 2.

63 М. Ђуришић, *нав. дело*, 159–161; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 218–219; П. Милошевић, *Операције Источног одреда црногорске војске*, 323.

Бригадир Војводић је обавештавао команданта Источног одреда о јачини турских снага у самим Беранама и околини. Нагласио је да у Беранама има око 3.000 редовне турске војске, а да се непријатељске јединице из правца Пећи и Рожаја стално прикупљају на Мокру, одакле се могу лако спустити у долину Лима и са леђа угрозити опсаду Берана, те да зато с нестрпљењем очекују долазак главнине Источног одреда.⁶⁴ Да би олакшали наступање главних снага Одредка ка Беранама, доњовасојевићки батаљони су 13. октобра извели напад на Тивран и Јејевицу. Међутим, у току овог напада Турцима је од Ругове и Рожаја пристигла помоћ око 3.000 башибозука који су уз подршку артиљерије са Јасиковца и Јејевице напали с леђа делове Будимског и Поличког батаљона и приморали их да уз губитке напусте већ заузете положаје. После оштре борбе башибозук се пробио ка Беранама, палећи уз пут преостале куће у Дапсићима и Лугама и тако притекао у помоћ турској посади. Ово је додатно забринуло бригадира Војводића, па је замолио команданта Источног одреда да убрза напад из Бијелог Поља ка Беранама.⁶⁵

После оваквих информација Вукотић је наредио да се 14. октобра настави наступање главнине Источног одреда ка Беранама,⁶⁶ десном страном Лима у следећем распореду: Колашински и Доњоморачки батаљон, чета извиђача, чета пионира, митраљеско одељење и вод брдских брзометних топова образовали су претходницу, којом је командовао шеф штаба Источног одреда командир Мило Матановић; главнину са којом се кретао командант одреда сачињавали су: Горњоморачки и Липовски батаљон, четири батаљона Дурмиторске бригаде, припадајући делови и одредска артиљерија. Комора се кретала непосредно иза главнине, коју су пратиле четири чете Ровачког батаљона, док се једна чета овог батаљона налазила у улози заштитнице.⁶⁷ Да би спречили продор јединица Источног одреда у Беране, Турци су појачали истурене положаје на Тиврану и Јејевици. Доњовасојевићки батаљони држали су у блокади Беране,⁶⁸ како Турци не би могли изаћи из

64 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 89; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 221.

65 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 93; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 222–223.

66 Тродневни боравак у Бијелом Пољу искоришћен је за успостављање власти у овој вароши и Доњем Колашину, разоружавање муслиманског становништва, за одмор и снабдевање војске, као и прикупљање нових добровољаца. *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 1.

67 *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 2; *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1; П. Милошевић, *Операције Источног одреда црногорске војске*, 329.

68 Три батаљона распоређена су на левој страни Лима (Горњоселски, Бучичко-виницки и Лужачки) а три на десној страни (Доњоржанички, Будимски и Полички). В. Дедовић,

града. У исто време Васојевићка бригада је успешно одолевала нападима и чувала заузете стратегијски важне положаје на Гребену, Виситору, Чакору и Мокрој планини и тако затварала пролаз Турцима и Албанцима према Плаву и Гусињу.⁶⁹

Због слабе видљивости јединице су наступале доста успорено. Успут, до уласка у Лозну (Ђоровића), нису наилазиле на непријатељски отпор. У знак покорности муслиманско становништво је истицало беле заставе и предавало оружје. Међутим, код Лозне је дошло до краће борбе са јединицама башибозука, које су после употребе артиљерије са црногорске стране разбијене, остављајући при томе извесне количине пушчане муниције и нешто хране. Даље наступање прекинула је ноћ, коју је колашинска група провела у Лозној и околини.⁷⁰

Сутрадан се, такође због веома густе магле, доста каснило са покретом јединица из Лозне ка Беранама. Покрет је отпочео тек око дванаест часова правцем Подграђе – Бабино на Полици. Одатле су били најбољи услови за успешан напад на непријатељске положаје на Јејевици и Тиврану. Посебна колона, коју су образовали Ровачки и Горњоморачки батаљон, чета извиђача и вод брдских топова, коју је предводио командир Милош Меденица, добила је задатак да наступа десном обалом реке Љешнице, разбије непријатељске делове на том правцу, запоседне Годочелску косу и тиме обезбеди леви бок главнине у наступању и осигура јој леђа када се она буде ангажовала против Турака на Тиврану, Јејевици и Јодолима (бок према Горажду и Петњици). Три чете Жуповичког батаљона из Дурмиторске бригаде на челу са капетаном Милошем Бајагићем упућени су преко Биоче ка Полици. Оне су имале задатак да спрече бекство башибозука из Бихора за Беране испред војске коју је уз Љешницу ка Годочелју и Петњици водио командир Милош Меденица.⁷¹

Пошто се тога дана доста каснило са покретом, а команданту одреда није био познат терен куда су се кретале његове јединице, он је имао намеру да до ноћи прикупи све снаге у ширем рејону Полице, осмотри непријатеља и положај земљишта, па у зависности од тога да припреми напад за сутрадан. Такође, намера команданта је била да са нападом на Тивран и Јејевицу истовремено отпочне и напад доњовасојевићких батаљона на непријатељске положаје у околини Берана. Зато је још 13. октобра поручио бригадиру Војводићу: „Пази кад ми почнемо дејствовати снажно

Буне у Васојевићима крајем 19. и почетком 20. века, 133; Г. С. Киковић, *нав. дело*, 31.

69 Г. С. Киковић, *нав. дело*, 34.

70 *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 2; *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1.

71 П. Милошевић, *Операције Источног одреда црногорске војске*, 329.

озгор топовима и војском и ви снажно јурните на Беране⁷². У складу с овим захтевом, бригадир је извршио одређене измене у распореду доњовасојевићких батаљона. На левој обали Лима задржао је само Бучичко-виницки и Горњоселски батаљон, а десну је запосео са четири батаљона. Као појачање на десну страну је упућен Лужачки батаљон. Ово је урадио да би могао што боље координирати дејства устаничких батаљона са главнином Одрета у време напада на Тивран и Јејевицу.

Међутим, у току наступања одрета десило се нешто непредвиђено, што је изменило првобитну замисао команданта. Наиме, када је претходница у рејону Тиврана и Јејевице дошла у додир са турском одбраном са свих околних положаја на њу су осули јаку пушчану и топовску ватру, приморавши је да се заустави и прими борбу. Командант Вукотић је ужурбано стигао на место догађаја. Пошто се упознао са новонасталом ситуацијом, упркос томе што се још није прикупила главнина снага, а до ноћи је остало мало времена, издао је наређење да се крене у напад на турска утврђења Тивран и Јејевицу. Команданту Дурмиторске бригаде бригадиру Јоку Аџићу је наредио да са Ускочким и делом Жупопивског батаљона нападне на Јејевицу, а Колашински батаљон да се креће десно од овога и по потреби да се ангажује тамо где то ситуација буде изискивала. Доњоморачки и Липовски батаљон упућени су на Тивран, на који су већ снажно нападале три чете из Жупопивског батаљона, раније упућене у састав претходнице. Вод брзометних топова из састава претходнице, пошто је извршио задатак на Јодолима, премештен је на косу која води из Тиврана и под командом капетана Петра Ломпара успешно је дејствовао по турским положајима. Турска артиљерија је снажно одговорила, дејствујући по црногорским јединицама, нарочито по батаљонима које је предводио бригадир Аџић, који су ка Јејевици наступали отвореним простором. Турска пешадијска ватра је била снажна и концентрисана тако да је успорено напредовање црногорске војске. Но, у тим тренуцима почела је да пристиже главнина снага Одрета, чија је брдска батерија снажно дејствовала по турским положајима и на тај начин помогла пешадији да протера турску војску са утврђених положаја. Браниоци су се у нeredу повлачили према Беранама, остављајући неоштећене топове, велику количину муниције и другог војног материјала. Дакле, турска војска је напустила утврђене положаје пре него што је сва главнина одрета успела да се прикупи и узме учешћа у нападу. Тог дана је, такође, успешно напредовала група под командом командира Меденице (Горњоморачки и Ровачки батаљон) уз Горњи Бихор, савлађујући доста јак отпор великог броја башибозука и до ноћи стигла на Годочелску косу, где се и зауставила. Меденица

72 П. Милошевић, *Операције Источног одрета црногорске војске*, 329; исти, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 97; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 229.

је одатле обавестио Вукотића о борбама које је водио у току дана, о броју погинулих и рањених војника, као и да је непријатељска војска одбачена и да одступа ка Трpezима.⁷³

Пошто је већ падала ноћ, снаге одреда су се задржале на заузетим положајима, не успоставивши везу с доњовасојевићким батаљонима, који су тог дана, као и претходних, водили упорну борбу око вароши Берана и тако олакшали снагама одреда сламање турских утврђења на Тиврану и Јејевици. Упркос паници и пометњи која је настала у турској војсци после пада Тиврана и Јејевице, Вукотић је очекивао још теже борбе за ослобођење Берана. Зато је и решио да преноћи на Полици, да покуша да успостави везу са доњовасојевићким батаљонима и разради план за напад на град.⁷⁴

Међутим, падом Тиврана и Јејевице турска команда и војска су изгубили наду у погледу могућности одбране Берана, јер више нису имали ниједног погодног положаја. Међу становништвом је завладао страх, па је захтевало од команданта посаде да се град преда без борбе „иначе ће грађанство окренути пушке против низамије“. Грађани Берана су то вече послали делегације Јанку Вукотићу и Лакићу Војводићу са понудама за предају. Вукотић није много полагао на ову понуду, због лошег искуства из Бијелог Поља, док је Војводић од грађана захтевао да изврше притисак на команданта турског гарнизона Џемаил-бега да град преда без борбе. У таквој ситуацији, командант турског гарнизона није био у стању да организује одбрану. Његову војску је захватила паника и растројство, што је могло да доведе до побуне и одбијања наређења. Како није имао другог избора, Џемаил-бег је донео одлуку да се у току ноћи, тајно и без борбе, са војском извуче из Берана. Тако је у ноћи између 15. и 16. октобра турска војска, неорганизовано и расута по групама, напустила Беране, остављајући сво тешко наоружање и пуне магацине муниције и другог ратног материјала.⁷⁵

Када су четири доњовасојевићка батаљона, која су се налазила на десној страни Лима, приметила одступање турске војске, ступили су у борбу. Ненавикнути на ноћне борбе и развучени, они нису могли да делују ефикасно, па су турски војници успели да се уз губитке повуку преко Дапсића и Заграђа према Рожајама и Пећи. С обзиром на то да су били развучени на великом простору, ова четири устаничка батаљона нису могла да истовре-

73 *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1; П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 97; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 229.

74 *Глас Црногорца*, бр. 44, 6. 10. 1912, 2; *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1.

75 *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1; *Цетињски вјесник*, бр. 82, 8. 10. 1912, 1; *Политика*, бр. 3.132, 5. 10. 1912, 3; Р. Боричић, *нав. дело*, 6–7; П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 98; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 226.

мено и удружено нападну турску војску која се повлачила. Али и поред тога, они су наставили да их прогоне у току ноћи и целог сутрашњег дана.⁷⁶ О томе је Вукотић 16. октобра послао извештај краљу Николи, у којем каже да су Турци прошле ноћи око 22 часа напустили Беране и одступили у правцу Рожаја, и да их „ћерају Васојевићи“ и тако их „кроз ове поточине налазе те их робе као стоку“.⁷⁷ У општој пометњи која је настала при повлачењу, старешине нису успеле да прикупе целокупну војску, тако да су се многи делови нашли одсечени. Они су се скривали у околини вароши, где су касније откривани и заробљавани.⁷⁸

Када је добио информацију о повлачењу турске војске из Берана Вукотић је са Полице, где се налазио његов штаб и део војске, наредо Војводићу да запоседне положај ближе Беранама, али да не улази у варош пре његовог доласка. Може се нагађати, да ли је лични престиж или страх да Доњовасојевићи при уласку у варош не почну са осветом над муслиманима, мотивисао Вукотића да изда наређење: „Немој допустити за живу главу да никакав војник уђе пријед мене у варош... јер ја и тај не би требало да се гледамо“.⁷⁹ Међутим, иако су та упозорења долазила од најстаријег команданта на овом фронту, она нису имала ефекта. Бучичко-виницки батаљон под командом Мила Саичића 16. октобра око 11 часова ушао је у град пре него што је стигла главнина Источног одреда са командантом Вукотићем.

Шеснаестог октобра главнина Источног одреда је кренула са Полице и у поподневним часовима ушла у ослобођено Беране.⁸⁰ Када је Вукотић стигао у варош, дошло је до врло непријатног сусрета између њега и Саичића, који је могао имати драматичан исход. Љут што је прекршено његово наређење и Саичић са војском ушао у варош иако за то није имао одобрење, он се с

76 „Низам и редив око 10 сати ноћи утекао је у правцу на Рожаје, а гоне их Васојевићи. Чује се, да су их заробили до сада 500 и да их непрестано робе и туку. Сад баш спроведоше један брзометни топ, кога су отели. У Беранама има око 200 робова. Свуда се кроз ове поточине Турци налазе, те их наши робе на сваком кораку. ... Још једнако наши војници доводе турске заробљенике, међу којима има и официра. Један од њих који је доведен из Тиврана, прича да се синоћ кад је пао Тивран и Јејевица, војска турска побунила и разбегла којекуда тако, да је једва командант Ђемал-бег могао повратити своју стотину да с њима бјежи преко Рожаја. ... По причању турских заробљених официра и становника беранских, војске је било у Беранама око пет батаљона са три хиљаде Арнаута, који су се већином разбегли.“ *Цетињски вјесник*, бр. 81, 5. 10. 1912, 1.

77 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 99; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 228.

78 *Вечерње новости*, бр. 278, 5. 10. 1912, 3.

79 Р. Боричић, *нав. дело*, 8; П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 100; М. Јоксимовић, *нав. дело*, 228.

80 *Политика*, бр. 3.131, 4. 10. 1912, 2.

„камцијом“ у рукама устремио према командиру с намером да га удари. На то је Саичић, дохвативши се за револвер, оштро реаговао речима: „Не к мени бригадире, чувај ми официрску част“. На ове речи војници Бучичко-виницког батаљона који су се ту затекли заузели су став „на готовс“, али на срећу, Вукотић није ударио њиховог командира, тако да се овај немили догађај завршио срећно.⁸¹

После састанка са доњовасојевићким батаљонима штаб Одрета се сместио код манастира Ђурђеви Ступови, а војска се улогорила око вароши. Српско становништво Берана са одушевљењем је поздравило улазак своје војске у град. У манастиру је, у присуству Вукотића и чланова његовог штаба, одржано благодарење Богу за победу и молитва за здравље краља Николе. Вест о победи примљена је са неописивом радошћу. Краљ Никола је телеграфски честитао Вукотићу.⁸² Истог дана Вукотић је издао проглас становништву, којим га је позвао на ред, мир и послушност, нагласивши да „од данас“ оно потпада „под власт Господара Црне Горе“.⁸³

Дуготрајна борба доњовасојевићког становништва за социјална, економска и политичка права уздигла је и његову националну свест и оријентисала га ка борби за коначно ослобођење од Турске и остварење племенског и националног јединства. Међутим, иако је Турска империја почетком 20. века ушла у дубоку државну, политичку и економску кризу и била захваћена многим националним устанцима, ослобођење од њене власти могло се постићи само пуним ратним ангажовањем свих балканских држава: Црне Горе, Србије, Грчке и Бугарске. У том рату балканских народа против Турске активно је учествовало и дало велики допринос победи и доњовасојевићко становништво, које је с великим одушевљењем дочекало борце Источног одрета црногорске војске. Одушевљење је достигло врхунац када је Вукотић, на великом народном скупу код Ђурђеви Ступова, прогласио прикључење Доњих Васојевића Краљевини Црној Гори.

У борбама око Берана турска војска је имала велике губитке, како у људству тако и у ратном материјалу и прехрамбеним производима. Заробљено је неколико стотина војника и официра, који су у групама преко Андријевице упућивани за Подгорицу и Никшић. Међу заробљенима био је и Асим-бег Махмутбеговић, вођа албанског башибозука из Ругове и Пећи. Од ратног материјала заплењено је: 12 пољских топова на Јасиковцу и четири брдска брзометна топа на суседним положајима, велика количина

81 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 228–229.

82 *Политика*, бр. 3.131, 4. 10. 1912, 2–3.

83 *Цетињски вјесник*, бр. 82, 8. 10. 1912, 1; *Пијемонт*, бр. 274, 4. 10. 1912, 3; В. Милићевић, *Проглас становницима Берана*, Народ, бр. 238, 10. 10. 1912, 2.

артиљеријске и пушчане муниције.⁸⁴ У магацинима је нађено око 40.000 kg брашна и жита, 23.000 kg кромпира и 7.000 kg пиринча.⁸⁵ Залихе хране биле су знатно веће, али је један део разнео народ док није заведен ред и постављене страже код магацина. Јављајући краљу Николи о задобијеном плену, Вукотић у једном извештају од 16. октобра, између осталог, пише: „Берани су били толико јако утврђени и по топовима и материјалу и по броју војске види се да су рачунали Турци на јаку одбрану и сигурно да им нијесмо ударили преко Биора имали бисмо десет дана посла“.⁸⁶

Губици доњовасојевићких батаљона у завршним борбама за ослобођење Берана нису нам познати. Главнина Источног одреда је у борбама које је водила од Бијелог Поља до пада Тиврана и Јејевице имала 10 мртвих и 31 рањеног војника.⁸⁷

Док је још трајало славље окупљеног народа око манастира Ђурђеви Ступови, Вукотић је издао наредбу којом је образовао обласну управу и обласни суд у Беранама. За обласног управитеља постављен је учитељ Милан Цемовић, за секретара свештеник Александар Бојовић, а за шефа полицијске службе Иван Чукић. За председника обласног суда именован је попа Јосифа Бојовића, а за чланове суда учитеље Милана Поповића, Милића Дабетића, Николу Кастратовића и Рада Пешића, док је за секретара суда постављен Љубо Зечевић.⁸⁸

Два дана касније објављено је и званично формирање Доњовасојевићке бригаде, која је имала око 3.200 бораца. Краљ Никола је за поставио Авра Цемовића, додељујући му истовремено и чин бригадира. Командантима батаљона, Бучичко-виницког Милу Саичићу, Лужачког Маријану Вуковићу, Горњоселског Томашу Пешићу, Доњоржаничког Симу Чукићу, Будимског Вуку Дабетићу и Поличког Вукоти Пантовићу додељени су чиновни пешадијских командира, признајући им ранг и право са важношћу од 8. октобра.⁸⁹ Од тада ова бригада улази у формацијски састав Источног одреда. Дотадашња

84 *Цетињски вјесник*, бр. 82, 8. 10. 1912, 1.

85 П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 100.

86 ДАЦГ, МВ, 1912, бр. 1.320.

87 *Вечерње новости*, бр. 278, 5. 10 1912, 3. Историчар Горан Киковић наводи: „У првом балканском рату са подручја Васојевића погинуло је 11 официра и 401 подофицир и војник, док је рањено 1.080 бораца“. Г. С. Киковић, *нав. дело*, 40.

88 В. Милићевић, *Постављање власти у Беранама*, Народ, бр. 235, 7. 10. 1912, 1.

89 *Глас Црногорца*, бр. 53, 24. 11. 1912, 1-2.

Васојевићка бригада добија име Горњовасојевићка бригада.⁹⁰ За успехе у дотадашњим борбама сердар Јанко Вукотић је одликован у Беранама 17. октобра Обилића медаљом.⁹¹

РЕФЕРЕНЦЕ

Необјављени извори

Државни архив Србије (ДАС)

1. Министарство иностраних дела – Политичко одељење (МИД–ПО)

Државни архив Црне Горе (ДАЦГ)

1. Министарство војно (МВ)
2. Министарство иностраних дела (МИД)
3. Министарство унутрашњих дела (МУД)

Државни музеј на Цетињу (ДМЦ)

1. Никола I

Објављени извори

1. В. Милићевић, *Проглас становницима Берана*, Народ, бр. 238, 10. 10. 1912, 2.

Периодика

1. *Вардар*
2. *Вечерње новости*
3. *Вјесник*
4. *Глас Црногорца*
5. *Илустрована ратна хроника (Нови Сад)*
6. *Народ*
7. *Пијемонт*
8. *Политика*
9. *Правда*
10. *Слобода*
11. *Слободна мисао*
12. *Цетињски вјесник*

90 М. Јоксимовић, *нав. дело*, 231.

91 Б. Ратковић, М. Ђуришић, С. Скоко, *Србија и Црна Гора у балканским ратовима, 1912–1913*, Београд, 1972, 190; П. Милошевић, *Ослобођење Берана испод турске власти*, 101.

Литература

1. Д. Л. Бакић, *Политика Црне Горе према Османском царству од Берлинског конгреса до Првог балканског рата*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2017.
2. В. Бојовић, *Догађаји који су се одиграли на североисточној граници Црне Горе пре објаве рата Турској 1912*, Правда, бр. 11.835, 1. 10. 1937, 10.
3. Р. Боричић, *Ослобођење Берана 1912*, Слобода, бр. 19, 3. 08. 1962, 8.
4. Р. Вешовић, *Плење Васојевићи*, Андријевица–Подгорица, 1998.
5. Д. Вулетић, *Два значајна културна споменика Горњег Полимља*, Токови 19–20 (1983), 125–149.
6. В. Дедовић, *Буне у Васојевићима крајем 19. и почетком 20. века*, необјављен магистарски рад, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2004.
7. Исти, *Рад Србије на заштити српских државних и националних интереса у Македонији, III књига*, Краљево, 2022. (у штампи)
8. М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913, књига 3*, Београд, 1960.
9. *Историја српског народа, VI/1*, Београд, 1994.
10. М. Јоксимовић, *Народна војска Васојевића (1858–1918)*, Андријевица, 1997.
11. Г. С. Киковић, *Васојевићке бригаде у Балканским ратовима и Првом светском рату (1912–1918)*, Беране, 2002.
12. И. Кочан, *Битка за Македонија. Турската историографија за Балканските војни 1912–1913, со посебен осврт на Македонија*, Скопје, 2010.
13. А. Лаиновић, *Гранични сукоби пред први балкански рат*, Слобода, бр. 26, 27. 11. 1962, 6–7.
14. П. Милошевић, *Операције Источног одреда црногорске војске у Санџаку, Горњем Полимљу и Метохији 1912. године*, Историјски записи 30/3–4 (1972), 279–382.
15. Исти, *Ослобођење Берана испод турске власти*, Токови 10–11 (1975), 73–102.
16. Н. Новичић-Катанић, *Васојевићи пред рат са Турском*, Вјесник, бр. 92, 27. 11. 1913, 2–3.
17. С. К. Павловић, *Историја Балкана 1804–1945*, Београд, 2004.
18. Б. Ралевић, *Калудра (Хроника), 1676–1976*, Иванград, 1976.
19. Н. Ражнатовић, *Покушај разграничења између Црне Горе и Турске 1880. године путем компензације за Плав и Гусиње*, Историјски записи 30/1–2 (1973), 33–71.
20. Исти, *Црна Гора на Берлинском конгресу*, Историјски записи 30/3–4 (1973), 321–340.
21. Н. Ракочевић, *Стање на црногорско-турској граници уочи Балканског рата (1908–1912)*, Историјски записи 15/3–4 (1962), 485–515.

22. Исти, *Аустријски покушај продора у Полимље у 18. и 19. веку*, Токови 14 (1977), 121–130.
23. Исти, *Политички односи Црне Горе и Србије 1903–1918*, Цетиње, 1981.
24. Б. Ратковић, М. Ђуришић, С. Скоко, *Србија и Црна Гора у балканским ратовима, 1912–1913*, Београд, 1972.
25. R. Raspopović, *Pregovori o savezu između Crne Gore i Srbije 1911–1912. godine (Prilog proučavanju Političke i Vojne Konvencije)*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo 2–3 (1990), 276–297.
26. В. Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804–1912*, Нови Сад, 1994.
27. С. Д. Станојевић, *Стварање балканског савеза 1912*, Косовска Митровица–Прокупље, 2020.
28. В. Томовић, *Догађаји који су претходили балканском рату*, Слободна мисао, бр. 32, 2. 09. 1934, 8–9.
29. В. Ђулафић, *Погибија кајмекама Поповића*, Слобода, бр. 559, 29. 11. 1985, 11.
30. Б. Храбак, *Арбанашки устанци 1912*, Врањски гласник 11 (1975), 173–375.

THE UPRISNG IN DONJI VASOJEVIĆI AND THE LIBERATION OF BERANE IN 1912

Summary:

In the Congress of Berlin was made a decision in which wasn't recognized the right of Montenegro to the great part of territory which was liberated during the Vasojević rebellion and the Montenegrinian war against Turkey in 1875–1878. In Vasojević part of Montenegro, border was slightly moved across the river Lim, so that Montenegro itself got only 13 villages. The discontent of Serbian border population, which stayed inside Turkish boundaries by decision of the Congress of Berlin, as well as their tough position, forced the Government of Montenegro to engage in solving the basic rights of population. As it was interested for the destiny of Serbian population in the neighbourhood, in fact, it had aspirations of expanding its territory across Raška and Metohija, and which was justified by the basic interest for the destiny and liberation of its population. Montenegro could not stay passive, but was determined to involve itself into all events. However, that rather large national project Montenegro could not accomplished without the support of one or more Balkan states.

Expecting recent war with Turkey, king Nikola convoked session of the War Council on 3rd October when the plan of war against Turkey was obtained. According to that plan disposition of Montenegrinian army was done. Montene-

grinian army was divided into three detachments: Coastal, Zeta's and Eastern detachment. Eastern detachment was directed towards Mojkovac, Berane, Plav and Plevlja and its task was to protect the border and if the opportunity presents itself to act in Novi Pazar's Sandzak and Metohija. The offensive of the Eastern detachment started on 9th October. On that day Mojkovac and two days later on 11th October Bijelo Polje was liberated. Main force of the Eastern detachment from Bijelo Polje went towards Berane on 14th October used the right side of the river Lim. By energetic action of Vasojević brigade under the command of Radomir Vešović strategic points around Plav and Gusinje were taken over and the passage to the Valley of river Lim was closed for the Turkish army. The following advance of the Eastern detachment was stopped by night which they spent in Lozna and in the vicinity. The intention of a commander was to attack Turkish fortresses on Tivran and Jejevica at the same time as Lower-Vasojević battalion attacks enemies positions around Berane. Despite panic and confusion that appeared in Turkish army after the fall of Tivran and Jejevica, commander Janko Vukotić expected even heavier fight for the liberation of the town of Berane. He decided to spend the night in Polica and to try to make a connection with the Lower Vasojević battalion and obtain the plan for attacking Berane. However, in the night between 15th and 16th October Turkish army left Berane. On 16th October soldiers of Lower-Vasojević battalion and the main force of the Eastern detachment entered Berane. Serbian population greeted with enthusiasm the entry of troops in this town. Enthusiasm reached its culmination when the commander Janko Vukotić in national gathering at Monastery Đurđevi Stupovi declared an attachment of Lower Vasojević to the Kingdom of Montenegro.